

KIRÁLY ISTVÁN:

PETŐFI MINT VÍZVÁLASZTÓ

Száz év mult el Petőfi halála óta, s ez alatt a száz év alatt könyvtárryira duzzadt a róla szóló irodalom. Nemcsak a nagy költőnek szólt ez a felfokozott érdeklődés, nemcsak a kötelező kegyelet fordította feléje írók, kritikusok és publicisták figyelmét: a magyar társadalmi fejlődés alapvető kérdéseire való viszonyulást jelentette Petőfi értékelése. A nagy költő és forradalmár életművében, irodalmi és politikai harcaiban tükröződött először annak a két történelmi erőnek, történelmi tendenciának a jelenléte, amely az utolsó száz évben döntő módon meghatározta az új Magyarországért vívott harc alakulását: Petőfi szállt szembe először a polgári átalakulás keretein túlmutató forradalmi demokratizmus nevében a megalkuvó liberalizmussal.

Petőfi valódi helyét a magyar irodalmi és történelmi fejlődésben Révai József jelölte meg először: *»Petőfi Sándor kimagasló helyét — írja egyik tanulmányában — nemcsak a magyar irodalmi, de az egész magyar nemzeti fejlődésben az szabja meg, hogy ő hajtotta végre — az irodalomban jóval 48 előtt, a politikában 48-ban — liberalizmusnak és demokratizmusnak azt az elválását, amely minden európai nemzet újkori történelmének döntő fordulópontja... Polgári liberalizmus és népi demokratizmus küzdelme a kísérfje mindenütt a feudális és a kapitalista rend forradalmi összecsapásainak. Petőfivel ez nálunk is megtörténik. Nem lehet megérteni küzdelmeit irodalomban és politikában ennek a szempontnak számbavétele nélkül. Petőfi nemcsak a feudalizmussal állt szemben, hanem annak örökös foltozóival is.«* A Révai Józseftől felvetett szempont igazít el a Petőfi-értékelés alakulásának vizsgálatában, ez határozza meg a kutatás irányát: a koronkint különböző, más-más osztálytartalmú liberális áramlatok harcoltak Petőfi irodalmi megítélésén keresztül is a demokrácia, illetve az attól mindjobban különváló, mindinkább öntudatosodó szocializmus erői ellen.

Ennek a tanulmánynak nem célja, hogy teljes, átfogó képét adja ennek a harcnak és ezen keresztül a Petőfi-értékelés alakulásának. Három lényeges szakaszt ragad ki csupán, de még ezeken az elhatárolt időszakokon belül sem törekszik teljességre. Arra kíván csak rámutatni, hogyan torzította el a világsi fegyverletételt követő évtizedben a liberális birtokos nemesség, a millennium körüli években a nemesi-polgári liberalizmus, végül pedig a század első évtizedében a liberális burzsoázia

Petőfi arcát. Fontos ennek a kérdésnek a megvizsgálása. Csak akkor tudjuk helyesen értékelni Petőfi költői és politikusi nagyságát, csak akkor tudjuk meglátni igazi helyét történelmi és irodalmi fejlődésünkben, ha lemoszuk róla a rákent liberális mocskot. De fontos ennek a problémának a felvetése más miatt is. Marxista-leninista irodalmi kritikánk ért el eredményeket az irodalmi reakció szélső megnyilvánulásai ellen folytatott harcban, de nem fordított elég gondot az irodalmi síkon jelentkező liberális áramlatok ingadozásainak, megalkuvásainak éles bírálataira. Ennek a szűkhátú kritikanak csaknem teljes hiánya nemcsak mai irodalmunknak a szocialista realizmus irányába történő fejlődését nehezítette meg, hanem megnehezítette multunk valóban haladó, valóban előremutató irodalmi hagyományainak a feltárását is.

Petőfi értékelése az említett három időszakban mintegy a vízvonal szerepét töltötte be a megalkuvó liberalizmus és a valóban haladó társadalmi törekvések közt. Irodalmi síkon Petőfi értékelésén keresztül lepleződött le maradéktalanul az egyébként sokszor progresszív frázisok mögé búvó liberalizmus igazi arca: következtelensége, megalkuvó aljassága, az a törekvése, hogy a haladást sürgető tömegek háta mögött egységre lépjen a mindenkori reakcióval. *A Petőfi-értékelés alakulásának vizsgálata ezért szükségszerűen egyet jelent a különféle liberális áramlatok irodalmi tükröződésének bírálásával.*

1.

Petőfi halála csaknem egybeesett a világozi fegyverletétellel, a rá való emlékezés összefonódott a dicsőséges szabadságharc és forradalom emlékének idézésével. Ez magyarázza, hogy nem sokkal a költő halála után már százával keletkeztek a róla szóló legendák. Hol itt, hol ott látták felbukanni, szélhámosok éltek vissza az egyszerű emberek ezreinek csodaváró reménykedésével. A nemzet jobb része nem akart beletenyugodni a forradalom nagy költőjének halálhírébe, mint ahogy nem akart, s nem tudott beletenyugodni 48/49 bukásába sem. Petőfi legmértöbb irótársra, Arany Jánosra a magyarság jobbainak érzését fejezte ki, amikor 1850-ben *Emléklapra* c. költeményében együtt gyászolta halott barátját a levert forradalommal, s a magyar nép rejtett gondolatainak adott hangot versének ebben a szakaszában:

*Nevét se hallom. Mintha el lehetne
Feledni azt, alig említi ajk;
De a nemzet szívében eltemetve
Érzem s megértem a titkos sóhajt:
»Fog-e zendülni még költője lantja?
S ha fog zendülni síkon bérczeken?...«
Vidd asszonyodnak, egyszerű lapocska,
Szives, de bánatos üdvözetem.*

De a forradalom bukásától a kiegyezésig nyúló csaknem két évtizedet nemcsak az jellemezte, hogy *1848/49 után következett*, hanem az is, hogy *1867-et előzte meg*. A magyar dolgozó nép szívében továbbélt 48/49

nagyszerű emléke, növelték öntudatát ennek a két évnek csodálatos eseményei. A magyar nép a szabadságharc és forradalom nagy erőpróbája után nem volt többé ugyanaz, mint előtte: a forradalom hősi tettei megismertették vele saját erejét. Ugyanakkor azonban az idegen elnyomással párosult reakció fojtóbban nehezedett az országra, mint valaha is, a burzsoáziának világszerte folyó árulása egy új szent-szövetség szoros hálóját fonta a »virrasztók köré«; a liberális birtokos nemesség pedig, amely a 48 előtti évtizedekben a haladó nemzeti törekvések egyik erős támasza volt, a forradalom fenyegető tüzeitől megriadva elárulta a forradalmat, megtagadta a forradalom emlékét, s az új harci jeladásra váró tömegek háta mögött a saját érdekeinek megfelelő megalkuvást, a kiegyezést készítette elő.

A liberális középnemességnek árulása során elkerülhetetlenül szembe kellett néznie a Petőfi-problémával. A kiegyezést irodalmi síkon is végre kellett hajtani: meg kellett változtatni azt a Petőfi-képet, amely a köztudatban élt, s amely Petőfiben 1848 március 15. hősét, a forradalom és szabadságharc viharadarát, gyujtószavú költőjét látta első-sorban. A Salamon Ferencről »irodalmi Deák-pártnak« nevezett írói kör legjelentősebb kritikusa, Gyulai Pál a Petőfi-kultusz lerombolására szentelte első nagyobbszabású tanulmányát. 1854-ben megírta »Petőfi Sándor és lírai költészetünk« c. értekezését, s ezzel kezdetét vette Petőfi »átértékelése« a liberalizmus szellemében.

Révai József egyik Petőfi-tanulmányában rámutatott, hogy »Petőfi Sándorral a magyar reformkorszaknak a költészete nem egyszerűen folytatódik, itt is van egy bizonyos törés, itt is kezdődik valami új«. A magyar irodalomtörténetírás száz éven át elsikkasztotta azt a választó vonalat, amely Petőfi plebejus-demokrata költészete és az ezt megelőző liberális nemesi irodalom között meghúzódik. Petőfit beillesztette egy 1825-től 1867-ig tartó, töretlennek feltüntetett fejlődésvonalba, s ezzel eltakarta azt az irányító fényjelet, amelynek meg kellett volna határoznia irodalmunk fejlődésének további útját. A kortársak előtt, a forradalom emlékének közvetlen vonzásában, még nem volt annyira természetes, magától értetődő ez a »töretlenség«, mint ahogy a későbbi kritikátlan irodalomtörténetírás vélte. Salamon Ferenc — igaz, hogy a liberális nemesség szempontjából — még szembeállította Petőfi alakját a Vörösmartyéval, Arany János pedig határozottan kiemelte irodalomtörténeti vázlatában, hogy Petőfivel »új iskola« kezdődik, amely »egész más úton« kívánt haladni, mint a megelőző Vörösmarty-nemzedék.

Gyulai Pál Petőfi tanulmányának jelentős részét szánja arra, hogy vitázson azokkal a nézetekkel, amelyek Petőfi fellépésében valami újnak a kezdetét, a kibontakozását látják. A Petőfitől megszervezett »Tízek Társaságáról« a következőket írja: »Olyanforma szakadás látszott irodalmunkban beállni, mint Franciaországban, midőn a modern romantizmus kifejlett, vagy Németországon az Ifjú Németország megalakulásakor.« Gyulai világosan látta, miben kell keresni ennek a »látszólagos szakadásnak« az okát, a mozgató erejét: »a forradalmi háttérben«, éppen ezért nyomatékosan hangsúlyozta: »a mi viszonyaink mások voltak«, mint t. i. a francia és német viszonyok. »A tizenhétedik század

nagy forradalma kevés hatással volt ránk — folytatja tovább — s nem érezhettük a restauratio korszakát. Azonban József kora óta a nemzeti visszahatás eszméket hintett el, melyek folytonos forrongásban tarták a kedélyeket s alakítólag hatottak mindennemű viszonyainkra. Gyulai igyekezett eltüntetni azt az elvi tartalmat, amely elválasztotta Petőfit és a köréje gyülekező írókat az előző, jobbára csak a nemzeti függetlenség gondolatának hangot adó nemesi költői nemezedekektől. Igyekezett elmosni a réginek és az újnak, a nemesi reformmozgalomnak és a plebejus forradalmiságnak Petőfiben tudatosodó ellentétét. A Tizek Társaságának íróit úgy ítélte meg, mint akik »nem voltak magukkal tisztában«. »Egyesülésük méhében hordá már felbomlásukat — írta róluk. — Csak abban egyeztek meg, hogy mindnyáján fiatalok voltak, a kor izgalmaiktól ösztönözve. Tehetségük közt éppen oly nagy különbség volt, mint izlésük s öntudatos vagy öntudatlan irányaikat illetőleg. Nem volt köztük senki, ki összetartsa, fegyelmeeze s zászlójukra írja a jelszót. Inkább a történet és körülmények hozták őket össze, mint a közszellem. Inkább fellobbanó lelkesülés vagy szélsőly izgatta szellemüket, mint komoly áthatottság».

Gyulai szerint a Petőfitől kezdeményezett és vezetett irodalmi mozgalomból hiányzott az elvi tudatosság, az »áthatottság«. Liberális szemellenzőzöttségében nem vette észre, nem akarta észrevenni a »jelszót«, amelyet Petőfi versek és nyilatkozatok tömegében írt fel a mozgalom »zászlájára«. Tagadta azt az elvi tudatosságot, amelyet pedig Petőfi oly tisztán fogalmazott meg Aranyhoz írt levelében: »*Én a népköltészet képviselőit akartam egyesíteni. Miért az Életképekben? Mert annak legtöbb olvasója van, mert ahhoz szegődtek a legjobb fejek, mert annak szerkesztője egyik főtágra a fiatal Magyarországnak, havá mindazokat számítottam, kik valódi szabadelvűek, nem szükkeblűek, merészek, nagyot akarók, azon fiatal Magyarországnak, mely nem akarja a haza kopott bocskorát örökké foltozni, hogy legyen folt hátán folt, hanem tetőtől talpig új ruhába akarja öltöztetni...*»

Ennek az elvi tudatosságnak a tagadásából természetesen következett, hogy a Petőfi-képből ki kellett rekeszteni a forradalmár Petőfit, műveiből ki kellett rostálni »erőszakolt« politikai líráját, amelynek létrejöttét — Gyulai szerint — a költő »fiatalsága«, »rakoncátlansága«, »féktelensége« magyarázza csupán. »Még fiatal volt — jegyezte meg elnézően — akit heves véralkata és rögeszméi gyakran sodortak össze-ütközészek, s aki »gyakran pusztá szeszélyét is versnek vette«. »Ifjúai kifejelettsége« érteti meg, hogy »mindig és mindenütt az ellenzékhez kellett tartoznia«, s hogy »szerette lerántani a tekintélyt és vágyott dacolni a közvéleménnyel«. Gyulai nem fukarkodott az elítélő jelzőkben, amikor arról volt szó, hogy Petőfi értékelésén keresztül, irodalmi síkon is, diadalra vigye a liberális középnemesség 48 utáni politikáját. Petőfi egyéniségének és költészetének »vad«, »nevetséges« vonásairól beszélt, felemlgette »hóbortjait«, »csalálmaikat«, »balgaságát«. S szükségesnek érezte, hogy a legnagyobb magyar költővel szemben hangoztassa: »Petőfi izlése és szívnyemessége nem mindig egyerejű képzelme szárnyalásaival«.

Gyulai Petőfi költészetének »főerejét« nem forradalmi dalaiban, sőt még csak nem is általában a lírájában jelölte meg, hanem »táj-

csendület- és genréképeiben». Az »irodalmi Deákpárt« másik vezető kritikusa, Salamon Ferenc még élesebben ítélte el a költőben a »vér realizmusát«, »szereplési életkedvét«, s még határozottabban hangsúlyozta: »Mihelyst Petőfinék eszébe jut, hogy ő nemcsak költő, hanem demokrata vagy politikai szerepre hivatott próféta, s eszméket foglal versbe, alig mondható költőnek. Ily művei, s olykor bölcselkedő tűnődései alig különböznek a prózától, s e legeredetibb költő néha oly mindennapi eszméket, oly kelletlen közhelyeket mond, melyek sokat levonnak az íránta való rokonszenyből». Salamon még tudatosabban harcolt, mint Gyulai, a 48 felől megrajzolt Petőfi-kép ellen, s még erőteljesebben állította szembe vele azt a meghamisított Petőfit, amely beleillett a kiegyezés felé lopakodó liberális középnemesség politikai vonalába: »Sajnos, hogy kortársainak többsége őt inkább személyes szereplési hiúságból, szerfeletten tulzó és türelmetlen politikai nézeteiből, idegenek iránt elbizakodott dőlyféből, könnyen jellobbanó indulatának nyers kíméletlenségéből, szóval ellenszenves külső tulajdonságaiból ítélte; valamint sajnos, hogy alakja szobrászati megörökítésére is szereplési hajlamainak megtestesítése látszhatik legalkalmasabbnak. Pedig, mint műremekeiből kimutattuk, lelke mélyében a szemlélődés és a csendes hangulatok embere«.

Az »irodalmi Deákpárt« elsikkasztotta Petőfiben a forradalmi demokrátiát, eltagadta liberalizmusnak és forradalmi demokratizmusnak Petőfivel kezdődő különválását. Gyulai nyomán gyökeret vert irodalomtörténetírásunkban a magyar irodalmi fejlődésnek az a hazug, meghamisító szemlélete, amely szerint »költészetünk Kisfaludy Károly idejében az Aurora-körrel egy új korszakot kezd meg, amely a művészt a nemzeti-vel mindinkább összeolvasztani igyekszik, s amely iránynak aztán a ltrában Petőfi a legerőteljesebb és legeredetibb kifejezője; költészetünk ú. n., népies mozgalma, amelynek élén Petőfi, majd Arany állottak, e s a k j o l y t a t á s a költészetünk nemzetibb átalakulásának«.

De hiába hallgattak az Akadémia urai Petőfiről, hiába igyekezett a liberális birtokos nemesség Petőfi meghamisításával is leplezni árulását, óvatos pálfordulását a haladás oldaláról a feudális reakció támaszává: a dolgozó nép körében megátolthatatlanul éltek tovább a Petőfi-legendák, megátolthatatlanul élt tovább az igazi Petőfi. Arany János, aki nemcsak Gyulainak volt barátja, hanem Petőfinék is, aki nemcsak a király magasztalását szötte versbe, hanem megírta *A walesi bárdok* bátor, támadó sorait is, ez az Arany János »*harminc év mulva*« is megrázó költeményben idézte halott barátja emlékét. *Ennek a paraszt-sághoz, a dolgozó néphez tartozó Aranynak egy-egy emlékező versében felcsillant Petőfi igazi arca, azé a Petőfié, aki »a jelenre hág, azon típor, s jövőbe néz«.* De ugyanakkor a másik Arany János, bár fájdalommal mégis lemondó megalkuvással tette hozzá: »*De jól van így. Ő nem közénk való. S ez, ami fáj, ez a vigasztaló*«. Petőfi, a forradalmi demokrata csakugyan nem tartozott ahhoz a Magyarországhoz, amelyet a reakciós osztrák banktőkével és a feudális arisztokráciával mindjobban összefogódzó, s egykori liberalizmusát is mindinkább megtagadó birtokos nemesség jelentett, de hozzá tartozott ahhoz a Magyarországhoz, amelynek nevében Vajda János emlékezett a költőre: »*Sztleinkben népszerűbb, kegyel-*

tebb, mint azok közül bárki, aki ma aktuális — írta róla. — Halála kétségkívül legnagyobb eddigi vesztesége irodalmunknak, sőt talán magának a forradalmi küzdelemnek . . .»

2.

A kiegyezést követő évtizedekben látszólag győzött a halott Petőfi. Megalakult a Petőfi Társaság, felavatták dunaparti szobrát, az egész »hivatalos Magyarország« megünnepelte halálának félszázados évfordulóját. A Gyulaiéktól kézbe tartott Akadémia továbbra is hallgatott ugyan a költőről, de mégis tucattal jelentek meg a róla szóló tanulmányok, s kötetnyire duzzadtak a hozzá írt magasztaló ódák, egymásután zenésítették meg verseit. Megindultak a Petőfi-kultusznak szentelt folyóiratok, a Palágyitól és Ábrányi Emilől szerkesztett Koszorú, Ferenczi és Csernátónyi szerkesztésében a Goethe Jahrbuchot utánzó Petőfi Múzeum. A folyóiratok néhány évfolyam után megszűntek ugyan, de jöttek helyettük a Petőfi-albumok, a Petőfi-almanachok és a Petőfi-naptárok. Egymásután jelentek meg olcsó és díszes kiadásban vegyest a költő művei. Kéry Gyula és társai járták az országot, keresték az embereket, akik életében látták Petőfit, feljegyezték visszaemlékezéseiket, s összeszedtek minden tárgyat, amely valamilyen kapcsolatban volt a költővel. Főleg a századforduló táján csapott magasra a Petőfi-kultusz, amint Gellért Oszkár feljegyezte, »Petőfi-pátoszban nevelkedett« ekkor az egész fiatalság.

A Petőfi Társaságba s közös folyóiratokba tömörülő Petőfi-rajongók, a Petőfi-kultusz terjesztői pályájuk kezdetén szembenálltak a Gyulai Páltól félmjelzett, az Akadémia és a Kisfaludy Társaság falai mögé zárkózó hivatalos irodalommal. Az Akadémiától száműzött Vajda Jánost és Tolnai Lajost tekintették a magyar irodalmi élet vezéralakjainak. A mind reakciósabbá váló birtokos nemesség kiegyezésen alapuló politikájával ellentétben 48 nagy hagyományaira hivatkoztak, a függetlenségi párthoz csatlakoztak. Ábrányi Emil s a kor »legnépszerűbb lírikusát«, Bartók Lajost függetlenségi programmal választották képviselőnek. A Petőfi Társaság első titkára, Szana Tamás Kossuth-tal levelezett, Endrődi Sándor Kossuth-ot és a 48-as forradalmat magasztaló ódákat írt. Palágyi Menyhért széles pátosszal kiáltott fel Petőfi-könyvében: »*Hová fejlődött volna Magyarország, ha szabadságharcút diadalnasan fejezi be*«. Látszólag a haladás gondolatát képviselték ezek az írók a társadalmi kérdésekben is. Támadták a feudális maradványokat és a demokráciáért lelkesedtek. Endrődi Sándor versben üdvözölte a brazil köztársaságot. Ábrányi Emil haragos pátosszal ostorozta a királyokat és a nagy latifundiumok urait. Palágyi Menyhért forradalminak tűnő bátorsággal hangsúlyozta: »*Ugyszólván tizenkettedik órája ütött már annak, hogy közéletünk új alapokra helyezzük. A megszokott politikai jelszavakkal együtt üres hüvelyek lettek azok a szépirodalmi jelszavak is, amelyek a kiegyezés ködös világán végigkavarogtak*«. Többen közülök kacérkodtak a szocializmussal is. A Petőfi-kultuszt szolgáló irodalomtörténészek sem Gyulai Pált, hanem Meltzl Hugót, a »petőfianizmus

apostolat», a Gyulai ellen harcoló kolozsvári egyetemi tanárt tartották mesterüknek. Az ő tanítványai voltak Ferenczi Zoltán, Csernátonyi Gyula, Jakab Ödön, Endrődi Sándor, Kristóf György, Bányai Elemér, Barabás Sándor, Kacziány Géza; — majdnem mindenki, aki nevet jelentett a korszak Petőfi-irodalmában.

Az ezektől az írótól, kritikusoktól kialakított Petőfi-kép lényeges vonásokban eltért az irodalmi Deák-pártétól. A világirodalom legnagyobb alkotói közé sorolták Petőfit, amire előttük csak Arany célzott egyik elfeledett jegyzetében. Nem »a szemlélődés és csendes hangulatok emberét« értékelték benne, költészetének nem az epikus sajátosságaira vetették a fősúlyt, hanem a líráját, főképp pedig szabadságköltészetét, a polgári átalakulás eszméit megszólaltató verseit állították előtérbe. Meltzl külön értekezésben foglalkozott a *Votum Petőfianum*-mal, s kimutatta, mennyire a szabadság eszméje állt Petőfi lírájának a középpontjában. »A szabadság lánglelkű költőjé« idézték a Petőfi-ódák, az ünnepi szónoklatok. Az Egy gondolat bánt engemet volt a legkedveltebb Petőfi-vers, mivel annak soraiban zúgott fel legerősebben a világszabadság hitvallása. Palágyi kiemelte, hogy »Petőfi az emberiség küldetése szempontjából nézi a magyarságot«, »ő a nemzeti s ezáltal az általános emberi haladás eszményeit szolgálja«. Endrődi Sándor hangsúlyozta, hogy Petőfi »a haza sorát egyszermind a szabadság, a világszabadság ügyével kapcsolja össze«. Ferenczi értékrendszert állított fel Petőfi eszméiben, s a szabadság eszméjét helyezte első helyre, amelynek csak függvénye, »egy részlete volt a magyar nemzet szabadsága«. Nem kezelték már idegen elemként Petőfi költészetében a francia forradalom gondolatvilágát sem, világképe szerves részeként könyvelték el. Ferenczi Zoltán, Petőfi politikai eszméiről írva kiemelte, hogy »politikai egyenlőséget akart és a nemzet osztályainak összeolvadását, tehát körülbelül ugyanazt, amit a megelőző polgári forradalmak zászlóikra irtak«. Palágyi büszkén hirdette: »Európai költőink közt valóban ő képviseli legjobban azt, amit a francia forradalom szellemének nevezhetünk és ha a magyar nemzetnek van oka valamire büszkének lenni, így bizonyára ebben rejlik önérzetének egyik elsőrendű jogcíme. Petőfi költészetével bizonyíthatjuk be legfényesebben, hogy az újkori szellemnek a magyar nemzetről tüzesebb és lelkesebb képviselője az európai nemzetek között nem található«.

Petőfinek ez az átértékelése szintén a liberalizmus szemszögéből történt éppúgy, mint az irodalmi Deák-párté, de a kétféle értékelésnek más a történelmi háttere, más az osztálytartalma. Míg a Deák-párti kritikusok Petőfi-értékelését a liberális birtokos nemességnek a forradalomtól rettegő, s a kiegyezést sürgető politikája határozta meg, addig az új értékelésen keresztül az a többnyire nemesi származású liberális értelmiség szólalt meg, amelynek léte már szorosan összefonódott a kapitalizálódo Magyarországgal, s amely mint állami vagy vállalati alkalmazott közvetlen haszonélvezője volt a kiegyezést követő évtizedek ipari-gazdasági fellendülésének, Magyarország polgári átalakulásának, a sajátos arcú felülről fejlesztett, s ezért bürokratikus jellegű magyar kapitalizmusnak.

A kiegyezést követő évtizedeket azonban nemcsak az ipari fellendülés jellemezte, hanem hozzátartoztak az egymást érő gazdasági

válságok is, s hozzátartozott az embertelen módon és többszörösen kiszákmányolt dolgozó nép egyre fokozódó, mind gyakoribb tömegmegmozdulásokban feltörő elégedetlensége is. A millennium fényei mögött megbúvó fenyegető árnyak meggondolásra készítették a Tisza Kálmán bukása után mind nagyobb politikai szerephez jutó polgári-nemesi liberálisokat, határt szabtak »szabadelvűségüknek«. Bármennyire hangsúlyozták is Petőfiben a szabadságnak, a polgári haladás eszméinek költőjét, arra gondosan vigyáztak, hogy elbagatellizálják azt a különbséget, amely Petőfit a cselekvő forradalmárt, a harcos demokratát elválasztotta az üres szavakkal handabandázó liberálisoktól. Elmarasztalták a történelmet formálni akaró Petőfit, a politizáló költőt. S mint »extrém képtelen alkotásokat«, »forradalmi fúrotól áthatott ideglázás költeményeket«, »versbeszedett forradalmi vezércikkeket« kiselejtezték művei közül a cselekvés sodrában húzódó verseit. Palágyi kifogásolta, hogy Petőfi összezavarta a költészet és a politika határait. Ez volt szerinte legnagyobb és legvégzetesebb gyöngéje. Hosszasan elemezte, hogy ez a költő fiatalságával függött össze. Amit korábban a színeszet jelentett számára, azzá vált később a politika: a fiatalság feszítő erőtől teremtett, a túlradó én számára rögtönzött »szerep« volt csupán. A fiatalos hév elsodorta, nem bírt még kellő önkritikával, nem tudta kimérni saját hivatásának határait, nem tudott különbséget tenni ég és föld között. A még kiforratlan költő összezavarta a közéleti embert és a magánembert. A kettő összekeverése mögött, Palágyi szerint, ott lappangott »a világ-felfogás alapkérdéseinek, a materialista és idealista gondolkodásnak bizonyos fokú tisztázatlansága.« Petőfiben csak derengett az az »alapigazság«, hogy »minél igazabban az igazi boldogságra tör az ember, annál mélyebben meggyőződik, hogy az a földi életben nem érhető el«.

A kiegyezés korának liberálisai csak azt a Petőfit tudták elfogadni, sajátjuknak érezni, aki nem »szennyezte« be magát tettekkel, nem avatkozott be a cselekvő politikába, hanem csak rajongott a forradalomnak időtlen, a mindennapok apró történései felett lebegő eszményeiért. Ferenczi Zoltán azokat a szabadságról írt Petőfi-verseket érezte a legnagyobb szerűbbeknek, amelyekben »nincs semmi közpolitikai vonatkozás, az eszme bennük egészen felemelve s tiszta érzelmi vonatkozások, megindulások karján jelenik meg. Ezért rendkívül nemesek tiszták, nincs bennük semmi földi, semmi ígató, semmi vezércikkyszerű, mely a szorosan vett politikai költészetben mindig kikerülhetetlen, s nem kerülhette ki Petőfi sem«. Petőfi forradalmiságát csak mint »eszményhívést«, magyarul beszélve, csak mint frázist igenelték. A költő életművének súlypontját az 1844—46-os évekre tolták át, tehát épp a fordulatot jelentő 1846 után felcsengő plebejus-forradalmi hangot sikkasztották el költészetéből. Ferenczi Zoltán szerint »1845 végéig már teljesen kifejezve találjuk azokat az érzelmeket a hazáról és a szabadságról, melyeket bátran Petőfi-eszméknek és érzelmeknek nevezhetünk«. Palágyi hangsúlyozza, hogy Petőfi szabadságköltészte nem 1848/49-ben, hanem 1846-ban érte el kulminációját.

Az »ideális szellem« vonzotta Petőfiben a liberális polgári-nemesi magyarzókat. Azt a Petőfit szerették, aki mint Ferenczi írja, »az eszmékből indul ki«, s akinél »a szabadság mint elvont, mondhatni filozófiai

fogalom, mint eszmény apriorisztikusan« jelenik meg. Ez a Petőfi »előbb látja az egyetemet, mint a részleteket, az egyest, mintahogy azt Plato az öszmétről tanította«. Petőfit a valóság nagyszerű költőjét »eszményhívő idealistává« hamisították, aki a »mindennapok esetlegességeitől« elfordulva »zordon valóságunk« felett feszülő »időtlen értékekre«, »eszményekre« figyelt. Felfedezték benne az »absztrakciók költőjét«, sőt a »metafizikai lírikust«. Így erőltetették Petőfi nagyszerű forradalmiságát »absztrakt eszményhívéssé«, faragtak belőle frázisokat szajkózó tucatliberálist.

A liberálissá hamisított Petőfi iránytmutató példa helyett maga is frázissá vált. Üstökös, hatalmas álló csillag, tündöklő, fényes nap, vakmerő tűneményes szellem, lánglélek, félisten, isten: ezek a megjelölések tértek vissza lépten-nyomon a kor Petőfi irodalmában és a bőbeszédű, semmitmondó Petőfi-ódákban. Csodaszerű varázsa, mítosz-szá, hősi éposszá, különös, fantasztikus jelenséggé változott a költő, akit csak bámulni lehetett, de követni nem. Schöpflin Aladár később a Nyugatban dühödten kelt ki ez ellen a »Petőfi-kultusz« ellen: *»Mesterként frázis-ködbe burkolják, amelytől nem lehet meglátni való alakját... Ennek a neve Petőfi-kultusz. Bálványul állítani egy oszlopra őt, a bálványdöntőt, hogy ne kelljen közelről nézni, ne kelljen megkeresni a kapcsolatait az élettel, a maga korával... kinyomozni lényének gyökereit.*

A frázissá higitott Petőfi alkalmassá vált arra, hogy vele, az ő nevében is harcoljanak azok ellen, akik valóban tette akarták váltani a nagy költő és forradalmár örökségét, akik valóban tovább mentek a tőle megjelölt úton. Az egykori »szélső liberálisok« az 1890-es évektől kezdve mind nyíltabban támogatták a földesúri-tőkés reakciót. A sok irodalomtörténészünktől még ma is egyértelműen haladónak vélt Palágyi Menyhért Tisza István Magyar Figyelőjébe írta cikkeit, s klerikális körök segítségével adta ki marxizmus-ellenes förmedvényét. A »királyfaló« Ábrányi Emil a Budapesti Hirlapban támadt a szocialistákra, s megfélemlítve arról, hogy mennyiszor sulykolták a Gyulai-kritikák, levélben sürgette az »agg tudóst«, hogy szálljon szembe »az irodalmi modernséggel«. Ferenczi Zoltán a Magyar Figyelő hasábjain és az Akadémiaiban bizonygatta, hogy Petőfi egyszer sem használta ezt a szót: szocializmus; s hosszan fejtegette, hogy Petőfi »csak politikai egyenlőséget akart a politikai liberalizmus jegyében«, s mindig »csak az általános szabadság, a politikai demokrácia nevében beszélt«.

De hiába értekeztek az Akadémián a Ferenczi Zoltánok, az igazi Petőfi az ő filológiai búvárkodásaik ellenére is továbbélt. Továbbélt a dolgozó népben, s élt elsősorban a szocialista munkásság mindjobban erősödő s tudatosodó táborában. A Népszava hasábjain 1880-tól kezdve állandóan izzottak, gyújtottak Petőfi nagyszerű forradalmi versei, s március 15. mindinkább a munkásosztály nagy tüntető felvonással összekötött ünnepévé vált. 1898 júliusában, Petőfi halálának félszázados évfordulóján a hatóságok elkobozták a Népszava Petőfi-számát. S miközben a liberálisok frázisok tömegével ünnepelték az ő Petőfijüket, az »eszményhívő lírikust«, a magyar munkásság a lapja elkobzását szimbolizáló fehér lappal vonult végig Budapest utcáin. Így idézte az igazi

Petőfinek, a reakciótól s a vele egy gyékényen áruló liberalis frázishősöktől némaságra ítelt forradalmi demokratának az emlékét.

3.

A 20. század első évtizedében, az imperialista korszak beköszönésével véget ért a kapitalizmus viszonylag békés fejlődési szakasza. A válságos időkbén felfakadtak a magyar élet régi és új sebei: közvetlen gyakorlati kérdésként merült fel a feudálkapitalista magyar társadalmi rend visszasságait megszüntető forradalmak kérdése. Nemcsak a 67-ben elskikasztott polgári demokratikus átalakulás kérdése érett izzón aktuálissá, hanem előtérbe került a tőkés fejlődés ellentmondásait megszüntető szocialista forradalom kérdése is.

A forradalmivá forrásokodott talajon idősebbé vált Petőfi, mint valaha is. A legjelentősebb forradalmi erő, a szocialista munkásság mozgalmában mind nagyobb szerepet játszott a nagy elődnek, a legnagyobb magyar forradalmi demokratának példája és költészete. Ugyanakkor azonban a mind ellenforradalimbibb módszerekhez nyúló földesúri-tőkés reakció igyekezett kicsavarni a tömegek kezéből ezt a hatalmas eszmei fegyvert. Még maga Tisza István is hallatta szavát a Petőfi-kérdésben s elismételte Gyulaiék jólismert lekicsinylő megjegyzéseit. A hajdan liberális polgárosult nemesség készséggel sietett az ellenforradalmi erők segítségére, s frázissá üresített »eszményhívó« Petőfijével küzdött az igazi Petőfi ellen, azok ellen a politikai s irodalmi törekvések ellen, amelyek őrizni igyekeztek Petőfi nagy hagyatékát, következetes demokratizmusát, meg nem alkuvó forradalmiságát. S végső soron támogatta a bontakozó forradalom erejét gyengíteni akaró irodalmi harcot a liberális burzsoázia írónak ingadozása, kétkulacsossága is.

A liberális burzsoázia irodalmi szerepének megítélésében még mindig nem vetkezte le eléggé irodalomtörténetírunk a polgári szemlélet multból örökölt maradványait. Még mindig annak haladó jellegét, feudalizmusellenességét, a »hivatalos irodalom« vaskalapossága ellen intézett kirohanásait állítja jobban előtérbe, ahelyett, hogy viszonylagos haladó vonásait elismerve, éles kritikával felfedné a liberális burzsoáziának már ekkor, *már 1918. előtt*, már a forradalom érlelődésének éveiben tapasztalható ingadozását, megalkuvását, sőt árulását, a forradalom kibontakozását gátló szerepét, s rámutatna irodalmának a dolgozó osztályok forradalmi lendületét bénító, túltengően dekadens jellegére.

A liberális burzsoáziának a Nyugat volt az irodalmi folyóirata. Ignotus a Nyugat »irodalmi forradalmának« mozgató rugóit keresve »Magyarország industrializálására« mutatott rá, a városi burzsoázia kialakulásában és megerősödésében lelta meg az új irodalom kibontakozásának egyetlen okát. *»Magyarországon ma van némi ipar — írta 1909-ben — élénkebb a kereskedelem és bonyodalmasabb a pénzgazdaság is. Ennek hatásai pedig mérhetetlen nagyok a társadalmi, a műveltségi és a művészi életben egyaránt.* A Nyugat azonban nemcsak a liberális burzsoázia folyóirata volt, s ami benne haladó, előremutató, igazán értékes, az elsősorban nem az ő révén, hanem nélküle, sőt sokszor ellen-

kezése közben jött létre. Az »irodalmi forradalom« okainak liberális burzsoá magyarázatával már a Nyugat indulásakor szemben állt egy másik magyarázat, az Ady Endréé, amely a dolgozó nép növekvő forradalmi nyugtalanságát, kiváltóképp pedig a munkásosztály forradalmasodását jelölte meg az új irodalmi mozgalom kiváltójául. *»Örülök, hogy én írhatom meg véletlenül legelőször, de mindenesetre a legnyitottabban — írta Ady 1908-ban —, hogy az egész új, mai irodalmi kalamajka sohse lett volna meg a szocializmus magyar felnövekedése nélkül! . . . Ez az új irodalom, ha messziről, s feudális vagy polgári szemekben nem is tetszik szocialistának (valószínűleg nem is az), a szocializmus által, a szocializmus révén : van . . . ez az irodalmi háború gyermeke a szociális háborúnak — hiszen éppen ezért félnek úgy tőle.*

A Nyugat jelentőségét nem Ignotus és társai magyarázata, hanem az Ady Endréé érteti meg. A Nyugatban elsősorban nem az a haladó, s nem az adja meg a folyóirat első tíz évének korszakos jelentőségét, ami a liberális burzsoáziához kötötte, épp ellenkezőleg, az ami elválasztotta tőle, s ami az ország demokratikus átalakulásának következetes végigvitelében legjobban érdekelt néposztályokkal, a falusi és városi kispolgársággal, főképp pedig a munkásosztállyal kapcsolta össze. Igaz., hogy a liberális burzsoáziát képviselő »nyugatos« írók alkotásaiban is felcsengett olykor egy-egy kritikai hang, de ez inkább csak halvány visszfénye, erőtlén beszűremlése volt a másik Nyugatnak, a készülő demokratikus népforradalom, a »szociális háború« irodalmi »gyermekének«. A liberális burzsoá írókat is megcsapta elvértve a tömegekben érlelődő forradalom szele. S mint ahogy osztályuk is felhasználta engedinények kivívására a feudalizmus és a reakciós banktőke erőivel szemben a dolgozó nép növekvő forradalmi lendületét, úgy ők is igyekeztek az uralkodó rend ereszékeit fészegető harcos erők árnyékában polgárjogot szerezni dekadens, öncélúan művészkedő költészetüknek. De *működésüket nem gyérszámú és bátortalan ellenzéki kiállásaikból lehet és kell elsősorban megítélni, hanem abból a fékező szerepből, amelyet az előrelendülő forradalommal szemben betöltöttek, s amely Petőfi-értékelésükből olvasható ki legtisztábban.*

A Nyugat 1910-es évfolyamában jelent meg Babits Mihály *»Petőfi és Arany«* c. tanulmánya. A tanulmány élesen szembeállította egymással a két nagy költőt. Végöskig kiélezte azt a hazug ellentétet, amelyet Gyulaiék még csak sejtetni mertek, hiszen az akkor még élő Arany, Petőfi emlékének egyik leghívebb őrzője tiltakozón emelte volna fel szavát egy ilyen értékelés hallatára. Az óvatos Gyulai csak Arany halála után, de groteszk módon épp az Arany felett mondott emlékbeszédében, kísérelte meg bizonyos fokig kijátszani Aranyt a forradalmár Petőfi ellen. Babits már gátlástalanul ment tovább a Gyulaitól vágott csapáson. Mint »örök« kontroverziáról beszélt »Petőfi vagy Arany elsőbbségének a kérdéséről«, amelynek megítélésében *»a flegmatikusok és melankólikusok különváltak a szangvinusoktól és kolerikusoktól, az öregek a fiataloktól . . . a nyugodtabb haladás hívei a függetlenségiéktől és szocialistáktól.* Felállította hirhedt tételét, amelyet engedelmesen csaholtak utána több mint két évtizeden át a burzsoá irodalomkritika mopszljiai: *»Petőfi*

nyárspolgár a zseni álarcában, Arany zseni a nyárspolgár álarcában.

Babits megkezdett munkáját Szász Zoltán folytatta tovább, a Nyugat 1912-es évfolyamában megjelent *»Petőfi revízió«* c. cikkében. Babits, a művelt filiszter még csak burkolt, körültekintő megfogalmazásban írta le, hogy *»Petőfi általában nem nagy művész . . . korlátozott és naiv«,* Szász Zoltán befejezte megkezdett mondatát, s Petőfi-revizió ürügyén a szennyes jelzők özönét zúdította a költő életművére. Petőfi költészete szerinte *»lírai cigányzene«,* csak *»a szüklátóköri és sekély emberek«* számára szól. *»Művei nagyrésztében türehtetlenül, rettenetesen prózai . . . alantas, izléstelen, pongyola, egyenetlen, szakgatott, handabandázó.«* S ezek alapján így vonta meg a végső mérleget: *»Kívéve azt az egy-két tucat nagy verset, amely Petőfit a mai leghaladottabb ízlésű emberek szemében is költővé tesz, csupa olyan silányság maradt utána, mely mintaképe a tehetőségtelen, dilettáns versfaragásnak, fiúbántó fűzjapoézisnak.«* S Petőfi helyét irodalmunkban a következőképp jelölte meg: *»Vörösmarty . . . csúcspont, utána . . . hanyatlás, sőt valóságos zuhanás következik, amely hanyatlásnak neve: Petőfi, s csak azután fordul megint jelfel a fejlődési vonal s jut el Arany műveiben oly magasságba, amely eléri, sőt talán meghaladja a Szép Ilonka írójának színvonalát.«*

Ignotus szükségesnek látta, hogy a Nyugat szerkesztősége nevében lábjegyzetet illesszen Szász Zoltán cikke alá: *»A Nyugat szerkesztősége nem ért vele egyet, de híven a saját liberalizmusához, megnyitja e szemle kapuját egy ennyire erős meggyőződés előtt.«* A Nyugat burzsoáinak liberalizmusa, amely sokszor oly szűkkeblűnek bizonyult Ady forradalmiságával szemben, nem akadémiskodott Szász Zoltán főmédvényének az esetében.

Babits és Szász Zoltán az *»egészséget«,* a *»póriasságot«* gyűlölték legjobban Petőfiben, gyűlölték benne a plebejus demokratát, a harcos forradalmárt. *»Petőfit az akarat erős, egészséges kedély büszkesége és korlátlan harci kedve jellemzik — írja róla Babits. — Akarat erős és bátor, mint teljesen egészséges lélek; minden akadályt megvet, minden célt elér. Milyen más az arisztokrata, Hamlet-lelkű, habozó, féltékeny Arany.«* Másutt pedig kiemeli, hogy *»korának eszméit úgy érti, mint egy szegénysorsú egészséges nyárspolgár. Valódi nyárspolgári gyűlölet az előkelők és minden arisztokratizmus ellen.«* *»Nincs benne semmi beteges — hangoztatta Szász Zoltán — primitív és differenciálatlan, alsórendű ember . . . Valójában barbár, költészete minduntalan a gatyás alföldi paraszt képét idézi az ember elé.«* Babits szemére hányja a költőnek, hogy *»szociális világnézete korlátolt és naiv, demokrata és nyárspolgári«* és tiltakozik azok nézete ellen, akik ebben *»az affektált rakoncátlanokadásban«* akarják látni a Nyugat költészetének előzőjét. *»Sztét kell tehát rombolnunk azok ábrándjait — írja — akik Petőfiben a mai forradalmár költők rokonát akarnák látni: ilyesmirel szó sem lehet oly költőnél, aki maga a megtestesült egészség.«* Szász Zoltán szerint Petőfi elvei *»mesterségesen a lényébe oltott jelszó-meggyőződések«* voltak: *»Folyton hallatott egy-egy jütyüt abból a francia forradalmi humanista-demokrata-anarchista eszme-szimfóniából, amit a francia forradalom óta minden veréb csiripelt.«* *»Evvallom — írja — valahányszor Petőfi forradalmi versét olvasom, mindig a krajcáros lapok cikkeire gondolok,*

ami különben érthető is, hiszen a maguk korában ugyanazt a feladatot teljesítették, mint ez a költői érdekre igényt egyáltalában nem tartó plakátstílus publicisztika ma».

Babits és Szász Zoltán Petőfi-értékelése végtelenségében is tipikus volt. A forradalomtól rettegő liberális burzsoázia küzdött ezen keresztül is a feltartóztathatatlanul közeledő forradalom ellen, a Nyugat liberális burzsoái igyekeztek elhatárolni magukat a másik Nyugattól, a forradalmat előkészítő eralmi mozgalomtól, igyekeztek a Nyugat »forradalmát« megfosztani jelentőségétől és a nagy magyar irodalmi hagyományok folytatása helyett teljesen a burzsoá megalkuvás mocsarába akarták ragadni a Nyugat-képviselte irodalmi mozgalmat.

A Nyugat liberális burzsoá és kispolgári demokrata íróinak nagy része nem osztotta Babits és Szász Zoltán szélsőségesen fogalmazott véleményét, de Petőfi-értékelésük lényegében mégsem tért el az övéktől. Szász Zoltán Petőfi-reviziójára Schöppflin Aladár válaszolt, de válaszában nem a harcos, forradalmár Petőfi, a plebejus költő nevében tiltakozott Szász Zoltán kritikusi otrombasága ellen, hanem Petőfivel, a »népköltővel« szemben igyekezett mentetegetni a másik Petőfi, a dekadens burzsoá ízlésnek is megfelelő »kultúrköltőt«: »Költészete nem a népdalok, hanem a Szeptember végén irányában haladt tovább« — jegyezte meg róla mentségkép.

A Nyugat liberális burzsoái és a többnyire az ő uszályukban sodródó kispolgári demokraták, valójában egy nyelvet beszéltek Babitscsal és Szász Zoltánnal, legfeljebb csak másképp fogalmaztak. A soraikból kikerülő Petőfi-védelmzők sem a költő nagyszerű forradalmi demokratizmusát tartották magasra a liberális aljassággal szemben, hanem mint pl. Hatvany Lajos, »az érzelmes bánat nagyon-nagyon fáradt emberét«, »a érzelmeinek anarchiájában vergődő uratlan és nem komoly embert«, »a megható gyöngédségű ábrándos átfinomult« Petőfit vették védelmükbe. »Ez megint Petőfi — írja róla Hatvany — a mi barátunk, eszményünk, a csak papíron merő, szóval a poéta«. Petőfi ebben a meghamisító szemléletben a liberális burzsoázia irodalmi eunuchjainak, a »gonosz, modern, perverz, szenvedélyes költőknek« ösivé lett. Igazi lényege, forradalmisága itt is éppúgy ehek harmincadjára került, mint Babitsék szemléletében, vagy mint a liberális értékelésekben általában. »Petőfi még nem tudta, hogy a világban nincs helye az igazságnak és nem érdemes érte lázadozni« — korigálta a költőt a »Petőfi-rajongó« Hatvany. Az Összes versek előszavával kapcsolatban felkiáltott: »Oh örök ifjonti illúzió. A maga idejét meghasonlottnak érezni, s a korra fogni az emberiség örök átkát. Ezért az »illúzióért« látta benne »a szabadság korlátlan, sőt némelykor éretlen bajnokát«, vette észre orrfintorgatva, hogy van benne »valami bántó, valami sértő, valami parlagi, valami durván kihívó«, s fel lehet ismerni »a vándordiákat, a kocsmárosfit, sőt a mészárosfit«.

Az igazi Petőfi nevében Ady Endre szólalt meg a leghatározottabban a Nyugat táborán belül. Ady nem a liberális burzsoázia felől, hanem a dolgozó nép harcai felől nézte és ítélte meg saját művészetét, sőt még azt az irodalmi mozgalmat is, amely őt kénytelen-kelletlen zászlóként használta. Ady a közelgő demokratikus népförradalom

vilharmadara volt. Ezért látta »a Petőfi-korszak új másának« a saját korát; ezért jelölte meg a forradalom vörös lobogóját újból kibontó munkásosztályt Petőfi hagyatékának igazi örököséként; s ezért hirdette programadó tanulmányában, a *»Petőfi nem alkuszik«*-ban: *»Petőfi nem alkuszik, Petőfi nem alkudott, Petőfi a forradalomé volt«*.

De Ady évtizede nemcsak a forradalmi előkészítésének az évtizede volt, hanem — mint Révai József rámutatott — a forradalom elvetélésének, elmaradásának az évtizede is. Ady forradalmi reménykedéséhez nem társultak céltudatos politikai erőtől irányított forradalmi tettek. A liberális polgárság ingadozott, alkudozott és félt a forradalomtól, a parasztság önmagában képtelen volt a forradalom megszervezésére. A leghivatottabb forradalmi erő, a munkásosztály pedig híjján volt a valóban forradalmi vezetésnek. Ez magyarázza, hogy mint Ady egész költészetébe, úgy Petőfi értékelésébe is belopóztak a kétely sötét színei, s Petőfi más jellegű sorsába, életútjába bevetítte a saját tragédiáját: *»Nagyszerű önáltató sorsára, életútjába bevetítte a saját tragédiáját: »Nagyszerű önáltató páreves köde tette a működése — írta róla — csupasz kézzel markolászott az élet lángjában«, »komolyan vette azt, amit rajta kívül senki sem vett komolyan, forradalmár volt ott, ahol rajta kívül senki sem volt igazi forradalmár«*.

Ez a kétségbeesés, a forradalom kesése, elmaradása miatt érzett kétségbeesés, amely még Ady Endrét is elfogta, s az ő Petőfi-képét is elhomályosította, magyarázza, hogy irodalmi síkon nem történt meg ekkor a szakadás a szocializmus, a demokrácia és a burzsoá liberalizmus erői közt. Ez magyarázza, hogy a Nyugat tábora látszólag mindvégig »egységes« maradt. Nem történt egy olyasfajta törés, mint amelyet az 1840-es években a Petőfitől szervezett Tizek Társasága jelentett. Pedig a vízvonalzó kérdések ott feszültek a Nyugat két tábora között, s közülök az egyik legjelentősebb épp Petőfi értékelésének a kérdése volt. Irodalmunk fejlődése számára nagy veszteséget jelent, hogy ez és a többi vízvonalzó kérdés nem vált valóban vízvonalzóvá. Nagy veszteséget jelent, hogy demokratikus és szocialista tartalmakat megszólaltató irodalmunk nem szakadt ki a liberális burzsoázia irodalmi fullajtárjaival való kényszeregyüttélésből. Multunknak ez a terhes öröksége még ma is fojtón nehezedik irodalmunkra. Részint ez magyarázza, hogy a bomlás, az elkülönülés elkerülhetetlen folyamata még ma, a felszabadulás ötödik évében sem fejeződött be.

*

Az utolsó száz év három irodalomtörténeti periódusának vázlatos áttekintése is mutatja, hogyan torzította el a mindenkori liberalizmus az igazi Petőfinek, a forradalmi demokratának az arcát, s hogyan hajlította el ezzel is irodalmunk fejlődésvonalát a reakció felé. Hangzottak el ugyan tiltakozások a forradalmár Petőfi nevében ez ellen a liberális áruulás, megalkuvás ellen, voltak írók, akik Petőfire, a harcos demokrátára figyeltek, s az ő örökségét akarták továbbfejleszteni. De irodalmi életünk jellegét, általános képét többnyire nem ők szabták meg, hanem a liberális alkudozók. Harcos demokrata és szocialista íróink magányba, elszigeteltségbe szorultak, s bénítón körülfogta őket a liberális irodalmi mocsár.

A felszabadulás és dolgozó népünknek a Párttól megszervezett győzelme tette csak lehetővé, hogy az igazi Petőfi egész irodalmunk fejlődésének iránytszabó fényjelévé váljék. De a felszabadulás, s a dolgozó nép politikai győzelme ennek csak a lehetőségét teremtette meg. Elsősorban az irodalomra, írókra és kritikusokra vár a feladat, hogy a Párt irányításával a lehetőséget valósággá is váltsák, s Petőfit mint harci zászlót magasra tartva, megteremtsék a hozzáméltó új irodalmat, a szocialista realizmus magyar irodalmát. Ennek a győzelemnek azonban egyik lényeges feltétele: *harc a liberális megalkuvás mai formái ellen.* A kritikus feladata, hogy a mult felől is támogassa ezt a harcot, s irodalmi multunkban is leleplezze a megalkuvó liberalizmus igazi arcát, feltárja módszereit. Nemcsak azért fontos ez a küzdelem, mert a megalkuvó, ingadozó liberalizmus gyengíti a reakciós ideológiák elleni harc erejét, hanem fontos azért is, mert ma is elsősorban ez az a rés, amelyen át a haladásellenes eszmék beáramlanak a progresszió táborába. S fontos azért is, mert a liberális módszerek az idők folyamán alig változtak. *A »ma liberálisai« csaknem ugyanazokkal az eszközökkel, csaknem ugyanazokkal a kritikai érvekkel küzdenek fejlődő szocialista irodalmunk ellen, mint amelyekkel száz éven át Petőfi forradalmi demokratizmusa ellen harcoltak, olykor még a szavaik is ugyanazok.*

De nemcsak az új irodalom fejlődését segíti elő a kritikus Petőfi liberális meghamisítóinak leleplezésével, hanem tartozik ezzel dolgozó népünknek is. Tanulni vágyó dolgozó népünk sajátjának vallja irodalmi multunkból mindazt, ami haladó, mindazt, ami előremutat, ugyanakkor azonban éles kritikával elveti mindazt, ami megalkuvás, a dolgozó nép ügyének árulása. Ezért szükséges, hogy viszonylagos haladó vonásaiknak elismerése mellett kíméletlen kritikával mutasson rá irodalmi kritikánk a különféle liberális áramlatok megalkuvásaira, ingadozásaira és árulásaira, s ezzel is elősegítse, hogy minél fénylőbben ragyogjon fel multunkból az, ami valóban érték, ami valóban a dolgozó népé, s ami valóban a jövő felé mutat.